

Dr. Zigmas Kairaitis

Geografijos edukacijos studijų centras

Įvadas

Jeigu keltume klausimą – ar egzistuoja geografijos kanonas? Greičiausia reiktų atsakyti: nežinome, nes netirtas. Kanonas (lot. canon - taisyklė, norma < gr. kanon - matuoklis) suprantamas kaip tam tikrų taisyklių, normų, standartų rinkinys, kurio privaloma laikytis tam tikrose visuomenės gyvenimo srityse arba profesinėje veikloje.

Kanono kategorijos aktualumą geografijos edukacijoje geriausiai atspindi virtinė klausimų, kurie buvo iškelti seminare „Geografijos kanonas?“, vykusiame Oksforde Šv. Katerinos koledže 2012 m. Jo dalyviai diskutavo tokiais klausimais: *Ar geografijos dalykas turi kanoną? Ar geografija turėjo kanoną, kuris gal buvo pamirštas? O gal jo niekada neturėjo arba jis buvo silpnas? O jeigu yra / buvo geografinis kanonas, kas / kaip jame turėtų atsispindėti?* ir pan. Probleminės ir seminaro dalyvių pranešimų temos: „Pamirškim save: kanoniškumas ir atmintis geografijoje“, „Kanonas prieš klasiką?“, „Geografijos tradicija, skirtingi geografiniai kanonai ir geografinio diskurso veikimas“, „Geografinis švietimas ir geografijos kanonas“ bei kt.

Tyrimo elementai

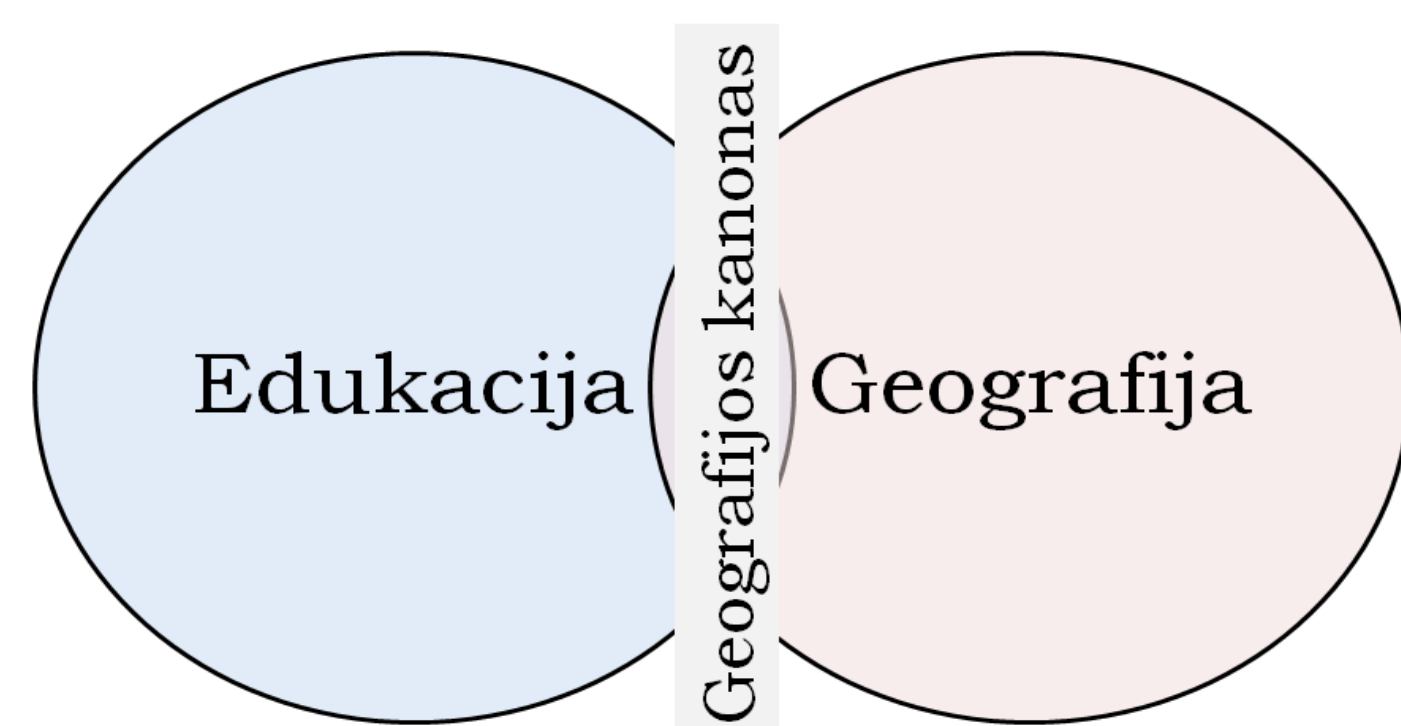
Tyrimo objektas – kanono kategorija švietimo diskurse.

Tyrimo problema – kuo aktualus kanono klausimas mokant geografijos?

Tyrimo tikslas – aktualizuoti kanono kategorijos klausimą, ieškant konceptualių prieigų jo tyrimui mokant geografijos.

Tyrimo metodai – literatūros šaltinių apie kanono sąvoką / kategoriją (jos turinį, sampratą) analizavimas, lyginimas ir interpretacija.

Kanono kaip tyrimo objekto lokalizaciją geografijos ir edukacijos / pedagogikos atžvilgiu galima pavaizduoti persikirtimo inter-, transdisciplininiu santykiu (1 pav.).

1 pav. Geografijos kanono kategorijos tarpdalykinė padėtis

Kanono klausimas – nestabilumo, krizės ir kaitos visuomenėje simptomas?

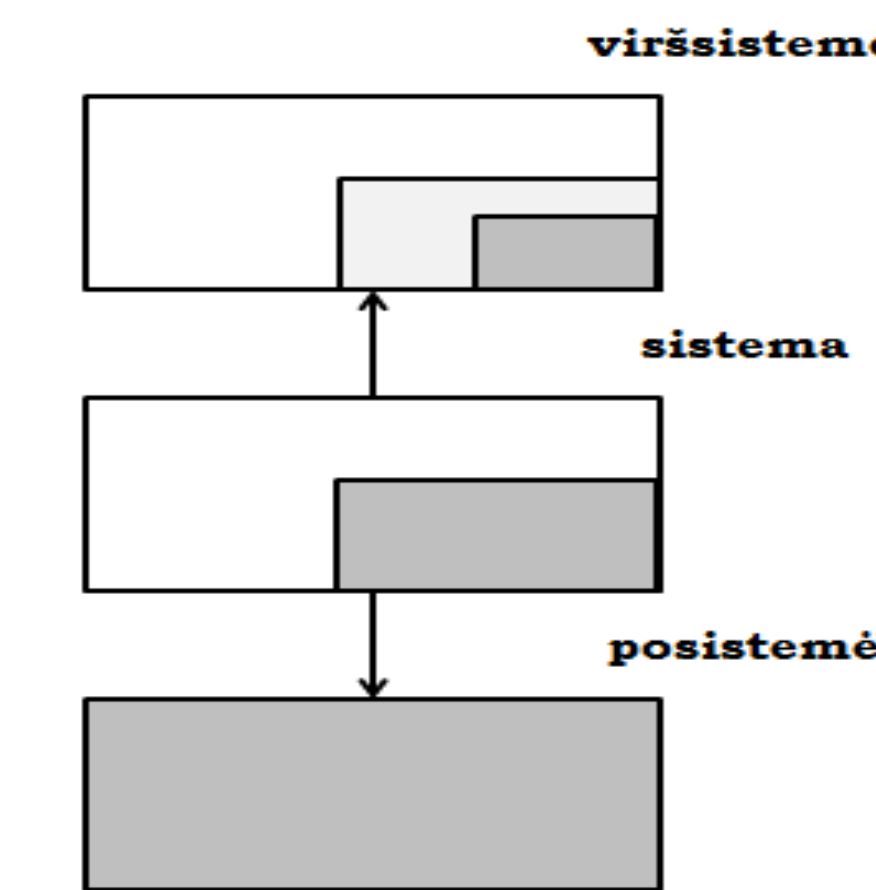
Kanono kategorija turi ilgą istoriją. Prisiminkim įvairių Bažnyčių Kanonų teisyne. Tačiau sekularioje – kultūros, švietimo – srityje, kanono tema palyginti yra nesena. Ypač kalbant apie postmodernius laikus. **Kanono teorija susiformavo angloamerikiečių humanitariniuose ir socialiniuose moksluose XX a. 8–9-uju dešimtmečiu** (Goštautienė, 2006). Kultūrinių kanonų tyrinėjimus išprovokavo JAV 8-uju dešimtmečiu kilusios diskusijos apie universitetines programas (ten pat). Tai galima laikyti 1968-ųjų metų revoliucijos, apėmusių pasaulio universitetus, pasekmę. Išsivysčiusių šalių, ypač JAV, visuomenė pastebėjo sparčiai krintančius mokinių pasiekimų rezultatus. Šis procesas tęsiasi iki šiol. Švietimo specialistai ėmė kalbėti, kad auga mokinių karta, kuri bus mažiau išsilavinusi už savo tėvus. Pradėta kritiškai žvelgti į liberalias demokratines ugdymo programas. Vykstant JAV karui su Iraku, tik 23 proc. amerikiečių galėjo parodyti žemėlapyje Iraką, Iraną, Saudo Arabiją, Izraelį. Tai vis JAV akademikų kovos su švietimo kanonu padariniai. Švietimo sistemos kritikai ugdymo programas dažnai vadino *Mickey'i Mouse'o* kursais.

Taigi vėl pradėta raginti grįžti prie ugdymo kanonų, ypač humanitariniuose moksluose. Siekiama atsakyti į klausimą: koks anksčiau buvo kanonas, koku jis tapo, koku turi būti? (Donadio, 2007). Deja, šitas procesas gana ilgas. Lietuvoje gi švietimo / ugdymo strategijos, gairės, tikslai keičiasi labai greitai – vienos diskusijos vežasi kitas. Bene aštriausiai ugdymo kanono klausimą kelia Mantas Adomėnas (2015). Tačiau, jo teigimu, susiduriama su dideliu **pasipriešinimu – o kas kurs kanoną? kas nustatė kanono ribas? kodėl jis yra privalomas?** Kvestionuojamas bet koks autoritetas. O kalbant plačiau, – istoriniu geografiniu požiūriu, – kai kurie intelektualai teigia, kad iš viso per anksti kalbėti apie Vidurio Europos kultūros kanoną.

Vis dėlto, kanono aktualumą, ypač švietime, liudija vykusios akademinė diskusija *Colloquia* žurnale *Literatūrinis ir kultūrinis kanonas* (2014) ir *Lituanistų ir istorikų forumas*, vykęs 2014 rugsėjo 26–27 d. Biržuose. Pastarojo forumo dalyviai, lituanistai ir istorikai, (V. Dailidienė, V. Daujotytė, A. Gieda, L. Jašinauskas, S. Jurkevičius, D. Kuolys., M. Kvietkauskas., R. Laužikas, R. Miknys., M. Šidlauskas., S. Žukas) diskutavo, koks turėtų būti *Lietuvos pasakojimas*. Tai irgi viena iš ugdymo kanonų temų, labai artima ir geografijai.

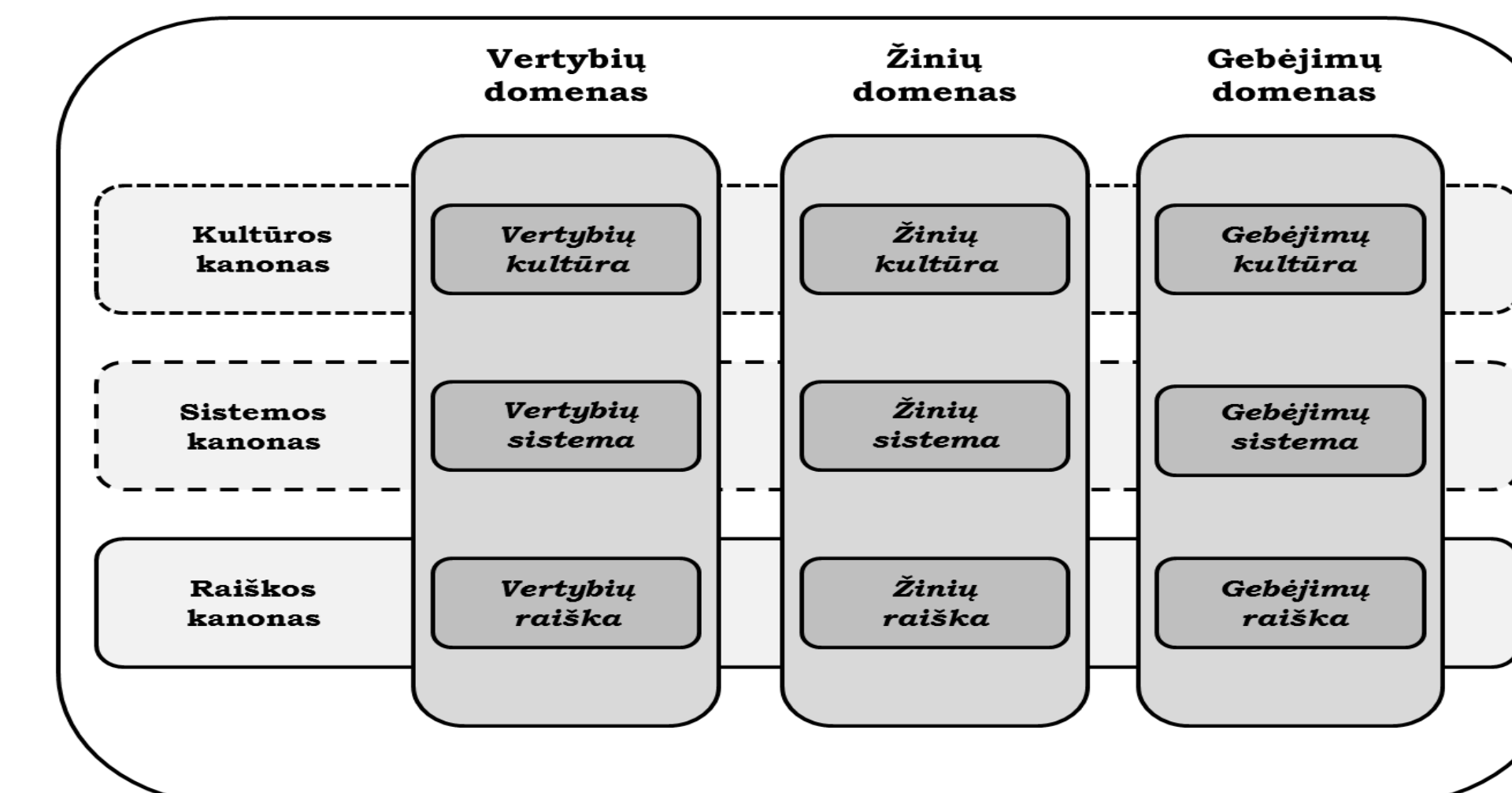
Kanono anatomija: tarp lankstumo ir tvarumo

Kuriant kanono didaktinį modelį pasinaudojome Sigitio Mickio kūrybingumo fenomeno muzikos kompozicijoje tyrimu. (2017). Kaip išeities poziciją S. Mickis naudoja H. Altšuslerio kūrybingumo daugialygmeniško sampratą: gebėjimu maštant pereiti iš vienos sistemos (kūrybingumo ekranu) į kitą (2 pav.).

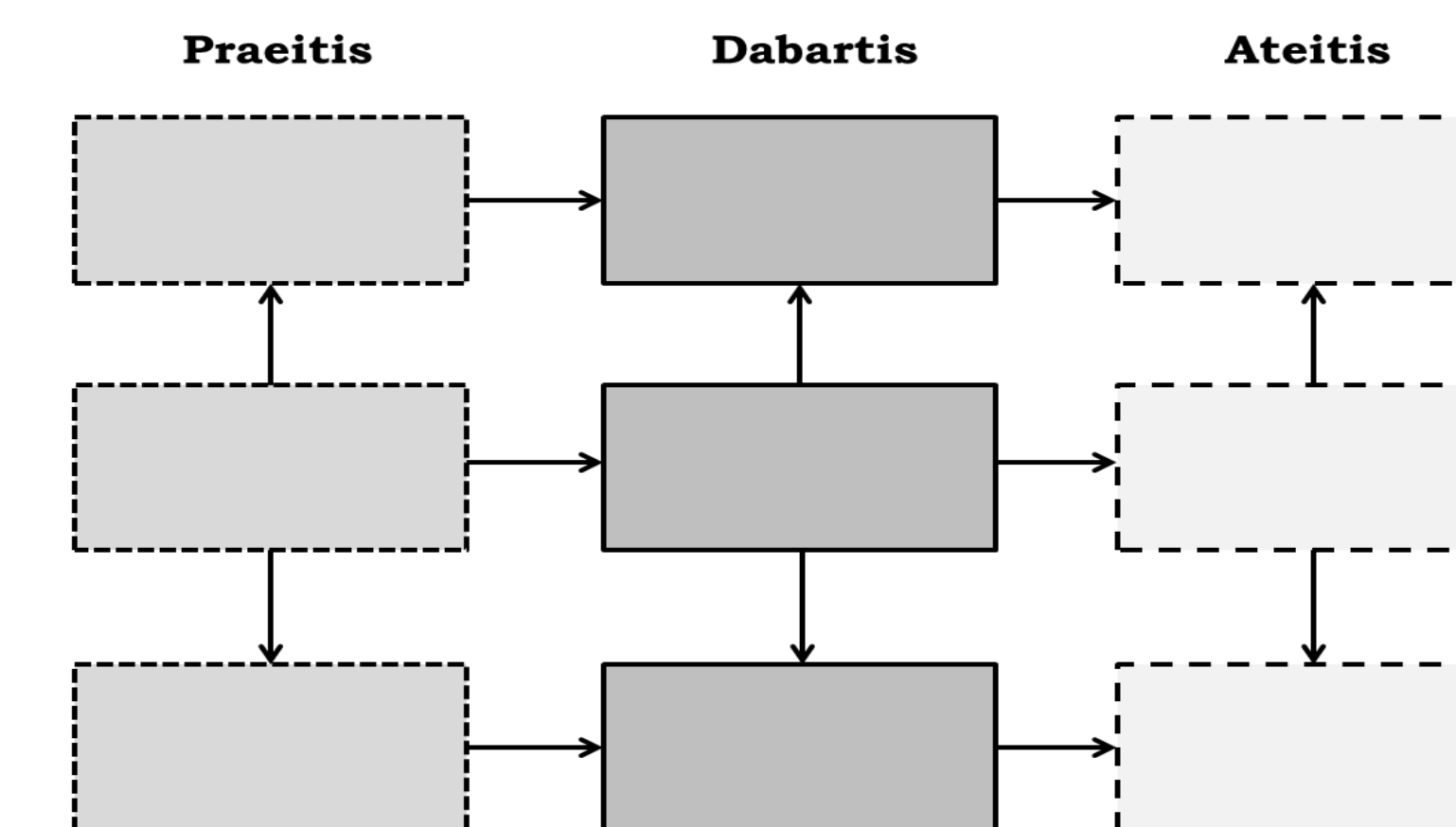

2. pav. Kūrybingumo ekranai (Altšusler, 1979: 40)

Kadangi sukurtų domenų sistemų medelio sąvokos (Mickis (2017, p. 50) artimos didaktikos terminijai, todėl padarius nedidelę korekciją, domenų sistemas galima adaptuoti kanono didaktikai (3 pav.), atsižvelgiant ir į laiko dimensiją (4 pav.).

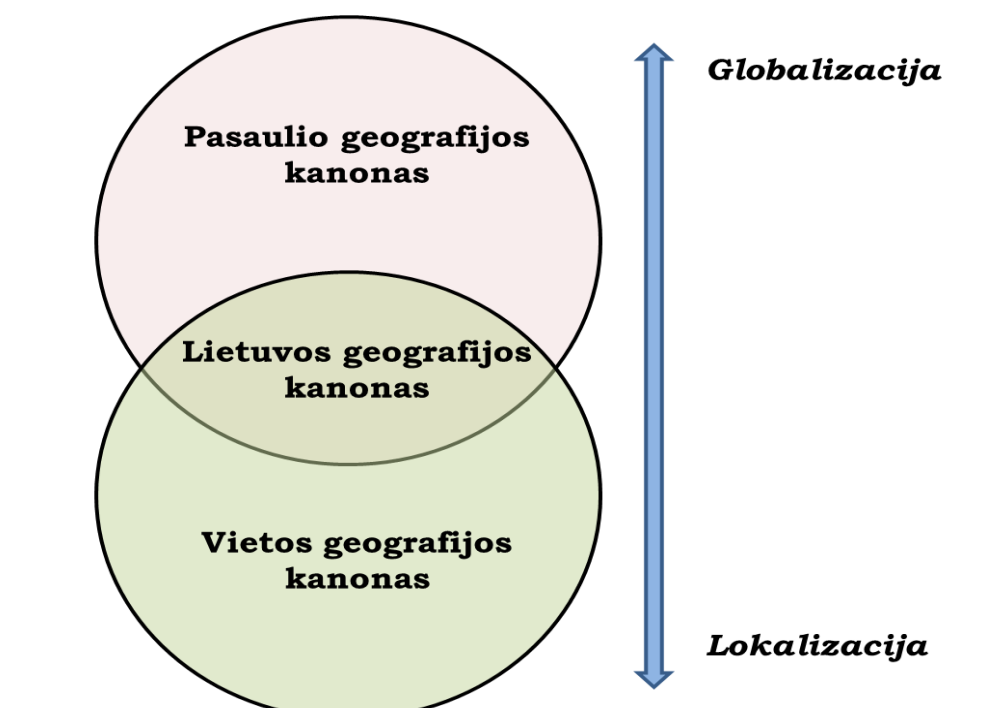
3 pav. Kanono struktūros didaktinis modelis

4 pav. Kanono laiko dimensijos

Erdvinė kanonų hierarchija

XX a. kanonizacija prarado centralizuotą poziciją (Bazaras, 2017). Egzistuoja daug **paralelinių kanonų**, kurie hierarchizuojasi ir erdvės požiūriu. Galima būtų išskirti *globalių*, *regioninę* ir *lokalų* geosistemas bei reprezentuojančius jas kanonus (naratyvus), kurie skiriasi savo tikslais, turiniu ir raiška. Šiuo metu nors ir neturime atskirų Pasaulio, Lietuvos, vietos geografijos kursų, tačiau geografijos ugdymo turinys interpretuojamas pagal atitinkamas geografines erdves (5 pav.).

5 pav. Geografijos kanonų erdviniai taksonai

Diskusijai

Tenka konstatuoti, kad kanono klausimas Lietuvoje mokant geografijos – **nediskutuotas ir netirtas**. Užsienyje geografijos kanono svarstymų yra tik užuomazgos. Viena priežasčių – geografų balansavimas tarp „lyrikos“ (humanitarinio-socialinio mokslo) ir „fizikos“ (gamtamokslio).

Ugdymo kanonas – kultūros (tapatybės, savimonės) kategorija ir neturėtų būti instituciškai reglamentuojamas. Bendrosios ugdymo programos ir dalyko ugdymo kanonas – du skirtingi, nors iš pirmo žvilgsnio panašūs, dalykai

Pagaliau, **geografijos kanono** turėjimas leistų mokytojui apsaugoti nuo surogatų, banalybių (M. Adomėnas), „madų“, „šiuolaikiškumų“, „naujovių“ besiritančių per mokyklos ugdymo turinį.

Literatūra

- Adomėnas, M. 2015. Kanonas kaip priešnuodis kultūros degradacijai. *Bernardinai.lt*.
- Goštautienė, R. 2006. Keletas variacijų kanono tema: aštuntojo dešimtmečio lietuvių muzikos pagrindinė srovė ir jos receptija, in: *Lietuvos muzikologija*, 7, 153–167.
- Mickis, S. 2017. Kūrybingumo fenomeno muzikos kompozicijoje tyrimo teorinis modelis. *Lietuvos muzikologija*, 18, 46–62.
- The Geographical Canon?* 2012. Oxford: JCR Lecture Theatre.